

“Goliath” in de Eemspolder

door B. Jongsma

We beginnen deze bijdrage op de manier alsof er nu wat nieuws te melden valt over de meest noordelijke molen in de provincie Groningen.

Neen, geen opvallende nieuwtjes. De molen wordt geregeld gedraaid door onze plaatselijke vrijwilligers en daarbij voortreffelijk in stand gehouden, dat is bekend. De molenaarswoning verkeert niet in dezelfde voortreffelijke toestand, doch in samenwerking met de bewoner wordt ook aan het huis zo nu en dan onderhoudswerk uitgevoerd. De materialen worden gekocht op rekening van de Stichting Groninger Molenvrienden; verder wordt ook hier het nodige bereikt door eigen inbreng, in het bijzonder van mevrouw Ida Spijk, vrijwilligster in opleiding, die soms met haar gezin de woning (bij afwezigheid van de graag meewerkende huurder) als vakantiewoning gebruikt.

Je kunt hier zeker genieten van rust en ruimte. Vaak kom je als levende wezens alleen schapen op de dijk tegen, zoals de bijgaande foto in beeld brengt.

Beeld van de stoere poldermolen “Goliath” in de wijde Eemspolder rondom, met schapen op de dijk. Opname april 1986.

Is het hier altijd rustig en vredig geweest? Daar ga je anders over denken bij het lezen van een gedenksteen. Immers deze gedenksteen houdt een bewogen geschiedenis in herinnering. Deze geschiedenis is geschreven door de heer R.S.W. Wentzel, vroeger gemeentesecretaris van Uithuizen. Wij nemen op de volgende pagina graag die geschiedschrijving over.

Het was op 10 juni 1876, dat het bestuur van het Waterschap “De Eemspolder” onder voorzitterschap van de heer B.J. Westerdijk een vergadering hield. Na de behandeling van een vrij korte agenda werd gesproken over een inscriptie die zou worden aangebracht op een steen, die gemetseld zou worden in de duikersluis van het waterschap, welke duikersluis zich

bevindt nabij de huidige poldermolen “Goliath” (122) in de noord-oostelijke hoek van genoemde polder. In het notulenboek dan vinden wij onder punt 4 vermeld:

4. Werd nog medegedeeld dat de navolgende inscriptie op een zerk aan de sluis zou worden geslagen van inhoud:

1852 EEMSPOLDER 1876

*Het pleit werd dan beslecht!
Na vier en twintig jaren
verkreeg men eind'lijk 't recht
op dezen grond der baren
Zoo is dan 't doel bereikt, ons lang reeds voorgesteld
En pronkt het golvend graan, dra op dit nieuwe veld.*

De inhoud van het vers en de beknopte vermelding in de notulen van het feit zelf wekken nu niet direct hoog gespannen verwachtingen, maar wie de geschiedenis van deze steen eens nagaat, komt al lezende tot de ontdekking, dat hier in dit vers meer besloten ligt dan men zou verwachten. Hier werd inderdaad een strijd gevoerd van vier en twintig lange jaren.

*De beide gedenkstenen op de muur van de duikersluis bij de molen.
De donkere streep boven is de schaduw van een balk.*

Welke was deze strijd en hoe is deze ontstaan?

De stukken die voorhanden zijn, geven hierover geen volledig uitsluitsel. Toch is in grote trekken de historie van de steen wel te achterhalen. Het eerste stuk op deze zaak betrekking hebbende is een procesverbaal van een vergadering van 4 maart 1853, des namiddags 2 uur in het gemeentehuis te Uithuizen. In die vergadering werd behandeld een plan van de heren U. A. Alberda Heer van Menkema te Uithuizen en G. Reinders te Warffum, tot inpoldering van kwelderlanden onder de gemeenten Uithuizen en Uithuizermeeden, een en ander aan de hand van een schetstekening, opgemaakt door de heer G. Dusseldorp te Onderdendam.

De vergadering besloot met grote meerderheid van stemmen het plan van genoemde heren goed te keuren en werd “besloten tot daarstelling van het Waterschap”.

Voorts werd op 12 augustus 1853, op grond van de Wet van 6 juni 1840 (Staatsblad 17), Zijne Majesteit de Koning om een concessie tot inpoldering gevraagd. Ingepolderd zou worden 610 bunders, 55 roeden en 52 ellen kweldergrond. Later is er sprake van 683 bunders, 86 roeden en 91 ellen.

Het plan tot “daarstelling van het waterschap” - dit bevatte dus waarschijnlijk onder meer een ontwerp-reglement - werd aan de Gedeputeerde Staten gezonden met verzoek het ter goedkeuring aan de provinciale staten aan te bieden. Reeds op 21 juli 1853 keurden de prov. staten de plannen goed, zulks behoudens de hogere goedkeuring van Zijne Majesteit de Koning. De Koning moest dus én toestemming tot inpoldering verlenen én het zojuist genoemde besluit van de provinciale staten goedkeuren.

De eerste reactie uit Den Haag was een brief van de minister van Binnenlandse Zaken van 13 april 1854 aan de Gedeputeerde Staten van Groningen, waarin deze mededeelde dat de gronden, die men wilde gaan inpolderen, wel eens het eigendom van de staat konden zijn (!), zulks naar analogie van een tweetal gedingen die de staat had gevoerd respectievelijk tegen de gemeenten Kampen en Genemuiden, die beiden ten gunste van de staat waren beslist.

Het was onder deze omstandigheden niet te verwachten, dat de Koning concessie tot inpoldering zou verlenen. De reactie van de kant van de oevereigenaren was, dat zij een overeenkomst aangingen om gezamenlijk een proces tegen de staat te voeren, zo de staat “langs de weg van regten de kwelderlanden zou betwisten”.

Het proces zou worden gevoerd op “gemeene kosten”. Onder de overeenkomst komen de namen voor van 26 personen. Het waren:

A. Nanninga, D. Schillhorn, R. Dojes, S.B. Elings, H.K. Welt, R.E. Huisman, H.K. Bruins, F.T. Amsing, S.R. Jeltsema, wed. B.P. Wiersum, D.P. Boukema, K.T. van Huizen, M.M. Nieveen, J. Rouaan, U.A. Alberda van Menkema, wed. M. Smedema, wed. C.N. Bonthuis, G. Reinders, A. Muntinghe Cleveringa, wed. C.E. Westerdijk, R.J. Westerdijk, J.D. Bos, P.J. van Veen, B.K. Westerdijk, J.S. Bennema en wed. T.D. Huizinga.

Inmiddels hadden - dit was vermoedelijk in 1853 al gebeurd - de provinciale staten hun besluit van 21 juni 1853 aan de Koning ter goedkeuring ingezonden. Nu besliste de Koning bij besluit van 15 januari 1855, no.26 dat “hangende het rechtsgeding” omtrent de eigendom van de grond en gelet op het feit dat de Koning nog geen concessie tot inpoldering had verleend, het “onraadzaam schijnt” het besluit van de provinciale staten goed te keuren. Nu zat de hele zaak dus wel muurvast. De Koning verleende geen concessie tot indijking en keurde het besluit van de prov. staten van 21 juni 1853 niet goed.

Van het koninklijke besluit zou gezegd kunnen worden, dat het juridisch vrij zwak stond, want wat was het geval! De Koning onthield de goedkeuring aan het besluit van de prov. staten, omdat er een rechtsgeding over de eigendom van de grond aanhangig was.

Maar, voor zover uit de aanwezige stukken kan worden afgeleid, is eerst op 24 november 1855 een dagvaarding in deze zaak uitgebracht. Deze dagvaarding werd door de staat uitgebracht tegen de heer G. Reinders, wonende op “Groot Zeewijk” te Warffum. De staat (“compareerde bij” Mr. Johannes Potter van Loon) eiste de rechten als eigenaar van 82 bunders, 69 roeden en 80 ellen kweldergrond, gelegen onder Uithuizen, waarvan de heer Reinders beweerde eigenaar te zijn. De heer Reinders “compareerde bij” Mr. R.T. Mees. Op 18 juni 1857 deed de Arrondissementsrechtbank te Appingedam uitspraak en besliste dat de rechtsvordering van de staat, voor zoverre daarbij opgevorderd werden gronden, die reeds bestonden op 23 november 1825 (dus 30 jaren voordat de heer Reinders door de staat werd gedagvaard) is verjaard. De overige middelen tot verdediging werden verworpen.

De rechtbank erkende dus in feite niet het recht van de oevereigenaren op de aanwas, behoudens hetgeen daarvan door verjaring hun eigendom was geworden. De staat werd in de gelegenheid gesteld door getuigen te bewijzen welk deel van de kwelder na 23 november 1825 was ontstaan. Dit getuigenverhoor zou plaats vinden op 9 september 1857.

Blijkbaar was des heren Reinders' rechtsgevoel niet bevredigd, want hij ging in beroep bij het provinciaal Gerechtshof te Groningen. Als zijn procureur fungeerde Mr. H. van Giffen, de staat "compareerde bij" Mr. Antonius Modderman. Op dinsdag 14 september 1858 deed het Hof uitspraak waarbij het vonnis van het rechtbank te Appingedam werd vernietigd, de staat zijn oorspronkelijke eis werd ontzegd en in de kosten van de beide processen werd veroordeeld.

Nu was het weer de staat die zich verongelijkt voelde. De staat wendde zich op 3 januari 1859 tot de Hoge Raad en vroeg cassatie. Voor de heer Reinders compareerde Mr. Cornelis Joseph François, voor de staat Mr. Jacob George Alexander Clant. Op 13 januari 1860 deed ons hoogste rechtscollege uitspraak en bevestigde het arrest van het Hof te Groningen met veroordeling van de staat in de kosten.

De heer Reinders en velen met hem zullen ongetwijfeld deze uitspraak met vreugde hebben begroet. Ook uit een brief van de minister van Binnenlandse Zaken van 13 september 1860 aan de Gedeputeerde Staten van Groningen blijkt dat "in hoogste ressort is beslist, dat deze gronden niet tot het staatsdomein behoren".

Wie zou denken dat dit "alles" was wat zich rond de kwelders afspeelde in de jaren 1855 tot 1860, vergiste zich deernisvol, want behalve de heer Reinders werden op 23 november 1857 nog 21 andere oevereigenaren gedagvaard door de staat. De 21 oevereigenaren - één hunner was de heer A. Nanninga te Uithuizen - verzochten de Koning op 8 januari 1858 "uit hoofde van de vele kosten" de tegen hen ingestelde rechtsvorderingen te laten rusten totdat in de zaak tussen de staat en de heer Reinders zou zijn beslist. De minister van Financiën deelde hen bij brief dd. 27 februari 1858, afdeling Domeinen, no.19, mee dat hij wel daartoe bereid was, mits de 21 oevereigenaren zich onvoorwaardelijk zouden onderwerpen aan de beslissing in hoogste ressort in het proces-Reinders. De reactie van de 21 eigenaren was lakoniek en scherpzinnig. Zij vroegen n.l. de minister bij brief dd. 8 maart 1858 of deze ook "gelijkelijk gezind" was. En wat deed oude minister? Bij brief van 26 maart 1858, afd. Domeinen, no.12, deelde hij de eigenaren mede, dat hij hun vraag ontkennend moest beantwoorden!

Dit laat zich moeilijk rijmen met onze rechtsgevoelens. Toch zijn de zaken tegen de 21 oevereigenaren voorlopig van de rol gelaten. Voorwaar een magere troost.

Gesterkt door het arrest van de Hoge Raad van 13 januari 1860 togen de oevereigenaren overnieuw aan het werk. Er werd een geheel nieuw plan tot inpoldering gemaakt. Omvatte het oorspronkelijke plan slechts een oppervlakte van ruim, 683 bunders, het nieuwe plan dd. 20 oktober 1860, van de hand van de heren G. en W.K. Dusseldorp te Onderdendam, omvatte de kweldergronden achter de Noord-, de Uithuizer- en de Oostpolder, groot totaal ruim 1065 bunders. Op 22 oktober 1860 vroegen de eigenaren overnieuw de Koning om een concessie tot inpoldering, nadat reeds op 17 juli 1860 onder no.5 de provinciale staten overnieuw hun goedkeuring hadden gehecht aan het besluit van de inpolderingscommissie tot oprichting van het waterschap en dit aan de Koning ter goedkeuring was ingezonden.

Bij koninklijk besluit dd. 8 september 1860 werd de beslissing omtrent de goedkeuring van genoemd statenbesluit weer verdaagd, omdat de Koning nog geen concessie tot inpoldering had verleend.

Met de meeste spoed werd dus toen op 22 oktober 1860 de vereiste concessie aangevraagd. Hoe was nu de reactie uit "Den Haag"? Wel zeer merkwaardig!

Op 30 oktober 1861 stuurde de heer R. Dojes te Uithuizen, aan de heer G. Reinders te Warffum, een afschrift van de brief van de minister van Binnenlandse Zaken dd. 9 oktober 1861, no.131, gericht aan de Gedep. Staten van Groningen, waarin Zijne Excellentie mededeelde, dat de minister van Financiën de rijksadvocaat in Groningen opdracht had gegeven, tot het instellen van een rechtsvordering terzake van de eigendom van de staat op een gedeelte der kwelderlanden, waarvan door A. Nanninga c.s. de indijking was verzocht. Onder deze landen, groot ruim 1065 bunders, was weliswaar een perceel van 82 bunders, 69 roeden en 80 ellen (dit was dus het perceel van G. Reinders), dat in rechten verklaard was eigendom te zijn van derden, maar ten aanzien van het overige deel van de bedijkbare grond hadden, volgens de minister van Financiën, de bezitters geen andere eigendomstitel dan hun bewering, dat hun door recht van aanspoeling de eigendom toekwam.

De minister van Financiën had dus de oevereigenaren overnieuw de handschoen toegeworpen. Ook ditmaal werd de handschoen opgeraapt. Reeds op 12 december 1861 sloten de oevereigenaren overnieuw een overeenkomst om, zo de staat hen hun rechten zou betwisten, zich te verweren. Overnieuw werd geprocedeerd. En andermaal moest de rechter uitspraak doen. Blijkens een artikel aan de hand van de heer H.D. Louwes in het Groninger Landbouwblad van 3 mei 1870, besliste de Arrondissementsrechtbank te Appingedam op 28 juni 1866 ten gunste van de oevereigenaren, welke beslissing op 29 maart 1870 door het provinciaal Gerechtshof te Groningen werd bevestigd.

Volgens de heer Louwes komt in het archief van het waterschap “De Westpolder” een brief voor, gedateerd 30 juni 1870, van de minister van Binnenlandse Zaken aan Gedep. Staten van Groningen, waarin de minister onder meer mededeelt: “Mijn ambtgenoot (van Financiën) deelt mij thans mede, dat ook naar zijn gevoelen de staat van alle rechtsvorderingen op grond van het Fransche recht tot revindicatie van kwelders in Groningen moet afzien. De uit dien hoofde geopperde bezwaren tegen de voorgenomen indijking kunnen dus als opgeheven worden beschouwd”.

Deze brief van de minister van Binnenlandse Zaken was het antwoord op de brief van Gedeputeerde Staten aan genoemde minister van 1 april 1870, dus twee dagen nadat het Groninger Gerechtshof arrest had gewezen.

De oevereigenaren, geruggesteund door de gebeurtenissen van 1870, hielden op 19 oktober 1874 overnieuw een vergadering en besloten tot “daarstelling van het waterschap” conform het schetsplan van de heer G. Wind te Groningen (het derde plan dus) en tot het vragen van een concessie tot indijking.

Op 12 februari 1875 schreven de Gedep. Staten aan de heer R. Dojes te Uithuizen, dat de minister van Binnenlandse Zaken, na raadpleging van zijn ambtgenoot van Financiën, bereid was Zijne Majesteit de Koning een voordracht te doen toekomen de concessie tot indijking te verlenen. Een heugelijke tijding voorwaar!

Deze keer werd de concessie bij koninklijk besluit van 19 maart 1875, no.12 dan ook inderdaad verleend.

Nu ging alles verder vrij vlot. De provinciale staten hechtten bij besluit van 22 juli 1875 (dit was dus voor de derde keer) hun goedkeuring aan het plan van 19 oktober 1874 tot “daarstelling van het waterschap” met de bijbehorende reglementen. Bij koninklijk besluit van 16 oktober 1875, no.25 werd dit statenbesluit goedgekeurd. De concessie tot indijking was dus verleend en de reglementen waren tot in hoogste instantie goedgekeurd. Nu was de baan dus inderdaad geheel vrij en kon met het werk worden begonnen.

Reeds op 2 februari 1876 werd het leggen van de dijk en het bouwen van de duikersluis opgedragen aan de heer J. Blokland c.s. te Hardinxveld, voor f 715.900,- (de begroting van de heer Wind gaf aan een cijfer van f 654.200,-).

In het jaar, dat dus met de aanleg van de dijk werd begonnen, werd dan op de 10e juni de bewuste vergadering gehouden, waar de tekst van de steen werd besproken. Dan zijn er nog twee vergeelde foto's, die op 15 juni 1876 werden gemaakt. Waarschijnlijk hebben deze betrekking op de eerste steenlegging van de duikersluis, waarin later de bewuste steen zou worden gemetseld. Het zal voor de initiatiefnemers, voor de oevereigenaren en voor vele anderen ongetwijfeld een heugelijke dag zijn geweest na een lange en moeilijke strijd van vier en twintig jaren.

Nog in hetzelfde jaar kwamen de dijk en de duikersluis geheel gereed. Er was een groot werk verricht. Maar toch een tegenstander zou nog nader van zich doen horen. Dat was de zee. Nauwelijks nog was de dijk voltooid, of een zware storm brak los. Op 30 januari 1877 werd de dijk op 9 plaatsen doorbroken en liep de polder geheel onder water. Het werk van lange jaren was een prooi der golven geworden. Lang echter zou de zee haar prooi niet houden, want reeds op 31 januari 1877 werd besloten tot herstel van de dijk.

De herstelwerkzaamheden, die in eigen beheer werden uitgevoerd, zijn blijkens de aanwezige loonstaten op 2 februari 1877 begonnen en werden reeds op 18 augustus van hetzelfde jaar beëindigd. Zij hadden een bedrag van rond f 245.000,- gekost. Maar hiermede was dan ook definitief een einde gekomen aan de wel zeer bewogen geboortegeschiedenis van onze huidige Eemspolder.

Noot:

Tot goed begrip diene dat destijds de waterstaatszaken ressorteerden onder het ministerie van Binnenlandse Zaken en dat toen - evenals thans nog het geval is - aangelegenheden betreffende de eigendommen van de staat ressorteerden onder het ministerie van Financiën.

Voor zover geen andere bronnen zijn vermeld, zijn de gegevens met instemming van het waterschap "De Eemspolder" ontleend aan het archief van genoemd waterschap, het "Bijvoegsel tot de Provinciale Groninger Courant" van 6 november 1869, no.187 en een aantal documenten uit het archief van de heer P.H. Stoffel te Uithuizen.

Afgedrukt in De Zelfzwichter, jaargang 11, nummer 44, december 1986, blz. 4-10.

Deze pagina is onderdeel van de homepage van B. D. Poppen.

<http://www.bdpoppen.nl>